

SERVICEOPSLAG

ADGANGSFORHOLD

Der er adgang til Kastellet og udenværker fra Esplanaden og fra Folke Bernadottes Allé.

Der er adgang til Churchillparken og Grønningen fra Esplanaden og Grønningen.

Der er adgang til Langelinieanlægget fra Nordre Toldbod og Esplanaden via Gefion springvandet og Gefions Bro, samt fra Folke Bernadottes Allé.

ÅBNINGSTIDER

Kastellet er åbent fra 6.00 morgen til 22.00 aften.

Stierne på Kastellets hovedvold afspærres ved solnedgang.

Smedelinien, Langelinieanlægget, Churchillparken og Grønningen er åbne hele døgnet.

FÆRDSEL I ANLÆGGENE

Cykling er ikke tilladt på grusstier, samt omkring Gefionspringvandet, på Gefionbroen og i Langelinieanlægget.

Hunde skal holdes i snor i anlæggene, men kan gå frit på Kastellets hovedvold.

FACILITETER

Der er offentlige toiletter under Langeliniepavillonen og under Langelinieanlægget ved trappen ned til Ivar Huitfeldt monumentet.

Københavns Kommune
Bygge- og Teknikforvaltningen, Vej & Park,
Njalsgade 13, 4. sal, 2300 København S.

Kommandantskabet i Kastellet
Kastellet 102
2100 København Ø

Kastellet og udenværker

BYGGE- OG TEKNIKFORVALTNINGEN
KASTELLET'S KOMMANDANTSKAB

VEJ & PARK 1997

FAKTA OM KASTELLET

Kastellet med udenværker dækkede oprindeligt et areal på godt 50 ha, hvoraf størstedelen stadig ejes af staten. Kastellets kærnefæstning administreres af Forsvarsministeriets myndigheder, der også har ejendomsretten til voldgraven og udenværkerne. Brugsretten til udenværkerne er overdraget til Københavns Kommune og Københavns Havn. De grønne områder, voldgraven og bygningerne er fredet.

PROJEKT FÆSTNINGSRING

Kastellet er en del af de volde, der har omkranset det centrale København siden 1600-tallet. I 1996 indledte Stat og Kommune et samarbejde omkring brug, formidling og bevaring af de tidligere fæstningsarealer. Samarbejdet er udmøntet i Projekt Fæstningsring og det er hensigten, at der skal skabes en sammenhængende grøn ring på de gamle volde med rekreative og kulturelle oplevelser. Ideen er at fastholde de store kulturhistoriske værdier i området og samtidig styrke betydningen af fæstningsringen som et markant grønt element i bybilledet, samt skabe forbindelse mellem voldene og de kulturinstitutioner, der ligger i tilknytning til dem.

Kastellet og Nyholm er de mest velbevarede dele af fæstningsringen, og samtidig de steder, hvor fæstningens betydning som forsvarsværk bedst kan opleves i relation til havnen.

KASTELLET OG UDENVÆRKER

Et kig ind gennem Kongeporten fører tilskueren helt tilbage til 1664, hvor Kastellet med udenværker og dobbeltgrav stod færdigt. Her, i et af Nordeuropas fineste og bedst bevarede fæstningsværker, mødes fortid og nutid i et anlæg, der er en del af Forsvaret, kulturhistorisk mindesmærke, museum, rekreativt område, og samtidig er en yndet turistattraktion.

København har fra 1043 og frem til 1800-tallet været beskyttet af palisader, mure og volde. De fæstningsanlæg, vi i dag kan finde i Københavns indre parker, på Holmen og i Kastellet, er et resultat af den udvidelse af voldanlæggene, som Christian d. IV påbegyndte først i 1600-tallet. På dette tidspunkt anlagdes Christianshavn og på Sjællandsiden Østervold, som afsluttedes af Skt. Annæ Skanse mod nord.

I perioden fra 1662 til 1664 blev skansen ombygget efter ordre fra landets første enevoldskonge, Frederik d. III. og omdøbt til Citadellet Frederikshavn, der normalt kaldes Kastellet.

Den vældige renæssancefæstning med de høje jordvolde, fremskudte bastioner og dybe vandgrave tjente som forsvarsværk frem til midten af 1800-tallet. Det indre femtakkede anlæg benyttes fortsat af Forsvaret og er samtidig verdens ældste, stadig fungerende kaserne. Dele af udenværkerne er forsvundet, men størstedelen med Smedelinien, den dobbelte grav og Langelinie indgår i den ring af grønne anlæg, der er anlagt på byens gamle volde. Kastellet og udenværker er, som resten af Københavns fæstningsring, fredet.

Prinsessens Bastion og Norgesporten.

Kastellets bygninger benyttes i dag af Forsvaret til administrative formål. Samtidig er den smukke grønne fæstning et af byens mest besøgte rekreative anlæg, og turen rundt på voldkronen er en yndet spadseretur. Foruden selve kasernen med de seks stokke, to magasiner, Kommandantgård, kirke, fængsel mm. troner den sidste af Københavns fungerende voldmøller på Kongens Bastion.

Kastellets bygninger og volde er de senere år blevet restaureret, og med retableringen af Grevens Bastion i 1999 er kærnefæstningen igen intakt og omgivet af vand til alle sider.

SMEDELINIEN

Udenværket, enveloppen kaldet Smedelinien, adskilte den indre og ydre voldgrav ind mod byen. Den nu tilgroede vold havde oprindeligt syv fremskudte forstærkninger: Fire raveliner og tre

contregarde, der var indbyrdes forbundet af lange lave volde. På den måde var det muligt at skyde på fjenden fra stillinger uden for Kastellets hovedvolde, ud over fortærrænet: Glaciset.

Udenværket fik navn efter en smedjebygning på Falsters Contregarde. Den nordlige del af Smedelinien forsvandt ved anlæggelsen af Frihavnen og Kystbanen, men resten er i dag en af Københavns mest elskede promenader, gemt væk fra trafikken bag de lave voldes frodige bevoksning, og med udsigt til Kastellet, voldgraven og den Svenske Kirke.

Smedelinien og den ene af de gamle smedjer.

Brugsretten til Smedelinien blev overdraget til Københavns Kommune i 1918, og der betales 2000 kr årligt for københavnernes ret til at spadsere her.

ESPLANADEN, GRØNNINGEN OG CHURCHILLPARKEN

Esplanaden og Churchillparken udgør sammen med Grønningen den sidste del af det oprindelige, flade glacis syd og vest for Kastellet.

I 1781 tog chefen for fæstningens vedligeholdelse Wilhelm von Huth initiativ til at tilplante Kastellets udenværker mod byen, kaldet esplanader; til ziv for hovedstaden og til fornøjelse for dens indbyggere. Helt fra Nordre Toldbod og til Østerport anlagdes en promenade. Senere vejudvidelser medførte, at esplanaderne blev delt i to mindre parkområder, der nu hedder Grønningen og Churchillparken. Som et minde om promenaden er navnet bevaret i gaden fra Nordre Toldbod: Esplanaden.

I tyveåret for Anden Verdenskrigs afslutning blev der opstillet en buste af Winston Churchill, og det meste af parkområdet ved Esplanaden blev omdøbt til Churchillparken. Her ligger Den Engelske Kirke, Sct. Albans Church, Frihedsmuseet og mod Nordre

Toldbod afsluttes parkanlægget af det store og meget populære Gefionspringvand, hvis ramper og Gefionbroen tidligere forbandt Langelinieanlægget og Esplanaden på tværs af Frihavnsbanen.

LANGELINIE

Langelinie er kendt af enhver, der har været i København, for her sidder figuren fra H. C. Andersens eventyr "Den Lille Havfrue" på sin sten og skuer ud over havet. Men lige siden 1700-tallet, længe før havfruen kom til, har byens borgere spadseret og redet på Langelinie for at nyde duften og synet af hav og havn. Indtil 1848 skulle byens borgerskab dog købe adgangstegn, når de ville ud at promenerere.

Langelinie er anlagt som en dæmning, en contrescarpe mellem Kastelgraven og Øresund, forstærket med Pinnebergs Reduit - der hvor Langeliniepavillonen ligger i dag- og Islands Batteri, hvor Havfruen nu sidder. Ved Islands Batteri fik man også sidst i forrige århundrede lystbådehavnen.

Da Frihavnen og Frihavnsbanen blev anlagt omkring 1895 ændrede Langelinieområdet karakter. Hegnet ind til Nordre Frihavn skar 'linien' over lige nord for Islands Batteri, og Frihavnsbanen afskar Langelinie fra resten af Nordre Toldbod. Samtidig mistede Østerbro sin adgang til kysten og den gamle strandpromenade. Som kompensation for dette anlagde man en ny promenade på Frihavns ydermole, på taget over Langelinie kajens lange pakhus.

Langelinie med den Lille Havfrue.

På samme tid omlagde man selve Langelinieanlægget til promenadepark. Efter renoveringen af Langelinieanlægget i 1999 vil man fra Gefion kunne se noget af det oprindelige gitter, der adskilte Esplanaden fra Nordre Toldbod. Gitteret er bevaret af Københavns Havn. Langs voldgraven kan man færdes på den nye sti, som ligger næsten, hvor den oprindelige Langelinies vej lå.

Fra Gefion kan man også gå videre over den genskabte Gefionsbro med kopier af Dahlerups smukke mosaikker og ud i haveanlægget, hvor Frederik IX og Prinsesse Marie skuer ud over Havnen.

ORIENTERINGSKORT KASTELLET OG UDENVÆRKER

FÆSTNINGSANLÆGGET:

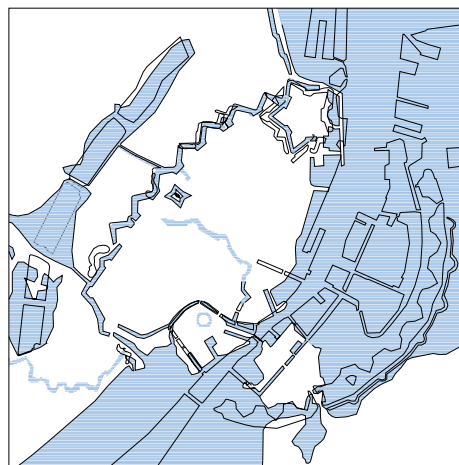
- Kastellet:
- A** Kongeporten
 - B** Norgesporten
 - C** Prinsessens Bastion
 - D** Prinsens Bastion
 - E** Kongens Bastion
 - F** Dronningens Bastion
 - G** Grevens Bastion
 - H** Terrepleinet
 - I** Kastelsgraven
- Smedelinien:
- J** Bornholms Ravelin
 - K** Møns Contregarde
 - L** Fyns Ravelin
 - M** Falsters Contregarde
 - N** Sjællands Ravelin
- Langelinie:
- O** Pinnebergs Reduit
 - P** Islands Batteri

KASTELLET HISTORIE FØR 1870

SKT. ANNÆ SKANSE

Det første kastel, Skt. Annæ Skanse, blev påbegyndt i 1626 under Chr. IV. Skansen var en af fire, der blev opført som støttepunkter for en udvidelse af Københavns voldanlæg. Skt. Annæ Skanse skulle både beskytte det nye voldanlægs østside og indsejlingen til byens havn. Skansen blev finansieret gennem en ekstra told på salt og silke. Arbejdet trak ud, og de løbende udbedringer af anlægget, der også nåede at skifte navn til Skt. Annæ Kastel, gjorde at tolden med tiden blev opfattet som en permanent foranstaltning.

Københavns befæstning ca. 1650, med Skt. Annæ Skanse.

RÜSE

Svenskernes storm på København i 1659 gjorde det klart, at Københavns voldanlæg måtte forstærkes. Især Skt. Annæ Kastel, der skulle beskytte havnens indsejling og flådens leje, skulle udbygges, særlig da det også var udset til et sidste retrætepunkt, fordi det var omgivet af vand til alle sider. Til det formål tilkaldte enevoldskongen, Frederik III, den hollandske fæstningsingeniør Henrik Rüse i 1661. Rüse var en anerkendt fæstningsbygger, der senere blev adlet under navnet Rysensteen. I sommeren 1661 indgik den da 37-årige ingeniør officer en kontrakt, hvorefter han udnævntes til generalinspektør over alle danske fæstninger, og det nye Kastel skulle stå færdigt i 1665.

BYGGEÅRENE

Med udgangspunkt i det eksisterende anlæg gav Rüse sig i kast med opgaven og udformede i løbet af 1661 et projekt, hvor de tre bagvedliggende bastioner fra Skt. Annæ Kastel blev suppleret med yderligere to ud mod Øresund. Den flotte femtakkede

Kort af Kastellet 1754

stjerne skulle derefter, i henhold til hollandske fæstningsforskrifter, omgives af et lavere udenværk og en dobbelt voldgrav. Der var indkaldt fire infanteriregimenter, i alt 6.400 mand, til at udføre arbejdet, som gik i gang i foråret 1662. Arbejdet blev undervejs sinket af både pengemangel og vejrlig - de nye jordarbejder skred simpelthen sammen, når stormen rasede, og Øresund viste tænder. Trods alt dette og

mandskabets manglende entusiasme, lykkedes det Rüse at overholde alle tidsplaner. Og et halvt år før kontraktens udløb, i efteråret 1664, kunne bygningsmandskabet rykke ud, samtidig med at garnisonens første soldater marcherede ind d. 28. oktober.

FÆSTNINGSANLÆGGET

Rüses Kastel bestod af en ti meter høj fembastionær kærnefæstning omgivet af en voldgrav, og ind mod land forstærket af en envelope, Smedelinien, og endnu en foranliggende grav. Ud mod Øresund blev fæstningen beskyttet af en contrescarpe, Langelinie, der blev skabt ved opfyldning med kampesten. Kærnefæstningens fremskudte bastioner; Prinsens, Kongens, Dronningens, Grevens og Prinsessens var forbundet af lange lige volde; kurtiner, som mod syd og nord havde porte, der var de eneste forbindelser til land. Fra portene førte en bro over til Smedelinien to yderste raveliner, hvor der lå en vagtbod. Derfra førte endnu en bro over den ydre grav til land. Med dette tredobbelte vagtsystem havde fjenden ikke mange chancer for at nå Kastellets indre.

BYGNINGERNE

Kastellet kunne selvfølgelig ikke huse hele den københavnske garnison. De første tegninger viser en plan med kaserne, magasiner, porte og et slot. En selvstændig garnison og den enevældige konge var der derfor plads til.

Byens borgere ville imidlertid ikke have, at deres konge kunne forskanse sig bag Kastellets volde, og slottet blev aldrig opført. Men resten af Rüses bebyggelse - broerne, vagtboder, porte og deres ydre forsvar, caponier'ene, og på terrepleinet, den indre del af fæstningsanlægget, kasernens seks stokke og de to magasinbygninger - opførtes i perioden fra 1662-64. Derefter blev fæstningen bestykket og var i funktion.

Senere opførtes Kastelskirken i 1704 og Kommandantgården i 1725. Kastelskirken og Kommandantgården fuldender anlæggets aksefaste symmetri omkring eksercerpladsen. Samtidig med Kommandantgården opførtes arresten bag kirken. Det sikrede, at statsforbrydere kunne få et nådens ord med på vejen.

LIVET OG FORHOLDET TIL BYEN

Livet inden for Kastellets volde var ikke kun militær disciplin og faste rutiner. Foruden soldater, herunder en artilleristyrke, husede garnisonen også officersfruer, soldatermadammer, børn og tyende. Desuden var der bagermesteren, mølleren, præsten, brygmesteren og adskilligt andet personale, som skulle sikre såvel den daglige føde som den åndelige vejledning.

Husdyrhold var ikke tilladt, men en årrække var en voldslytte ansat til at håndhæve forbudet, så meget tyder på, at Kastellets soldater og madammer har forsøgt at supplere den daglige kost af saltet og røget flæsk med lidt frisk kød.

I fredstid har livet indenfor Kastellets volde ikke adskilt sig meget fra livet i byens andre kvarterer. Om natten blev portene lukket, og Kastelsvagten, som stadig patruljerer voldene, holdt vågent øje med fæstningen og udenværker.

Den gamle vagtinstruks foreskriver meget fornuftigt: 'at det er skildvagtens pligt at gøre opmærksom på, når skildvagten ude i markerne omkring Kastellet ser folk komme anstigende, troppevis, med gevær.'

KASTELLET I KRIG

De første knap 150 år af Kasteslets historie forløb uden krigshandlinger. Først da det omkring år 1800 begyndte at ulme i Europa, kom fæstningen i ilden.

Fra Kastelet var man, pga. af den danske flådes placering, ude af stand til at deltage i det berømte slag på Rheden i 1801. Men da Englænderne vendte tilbage i 1807 for at sætte den danske flåde ud af spillet og samtidig erobre København fra landsiden, blev forsvaret ledet fra Kasteslets volde, og Kasteslets kanoner besvarede bravt ilden fra det engelske bombardement. Ligesom Kgs. Livjæger Korps gjorde sig fordelagtigt bemærket ved udfaldet mod Classens Have.

Byens samlede forsvarsværk kunne imidlertid ikke modstå fjendens angreb, og da fæstningen København den 7. september 1807 overgav sig, måtte Kasteslets besætning overlade garnisonen til de sejrende engelske tropper. Englænderne blev i 43 dage, og da de forlod landet, var ingen længere i tvivl om, at Københavns volde var et utidssvarende værn mod eventuelle fjenders våben, som kunne skyde over langt større afstande end tidligere.

KASTELLETS HISTORIE EFTER 1870

SLØJFNINGEN AF KØBENHAVNS VOLDE

I første halvdel af 1800-tallet voksede Københavns befolkning eksplosivt, og det var trangt og uhumsk bag voldene. Samtidig viste krigen mod englænderne, at man var nødt til at rykke forsvarslinien længere væk fra byen. Ud til Vestvolden, der dog først blev opført i årene omkring 1890 som en del af byens fremskudte forsvar.

I midten af 1800-tallet blev der nedsat en sløjfningskommission, der skulle komme med forslag til den fremtidige disponering af fæstningsarealerne. De forhadte byporte forsvandt i 1856, men det var sværere at beslutte, hvad der skulle ske med selve voldarealerne, herunder Kastelet. I den endelige dispositionsplan fra 1869 forblev Kastelet med udenværker og Christianshavns vold en del af Forsvarets arealer. Fæstningen fra Øster Vold til Kalvebod Brygge blev solgt til Københavns Kommune, som anlagde parker på størstedelen. Kasteslets øvrige udenværker og Christianshavns Vold blev senere parker, da brugsretten til områderne overgik til Kommunen.

KASERNEN

Efter sløjfningen af voldene, og nedlæggelsen af Fæstningen København, fungerede Kastelet udelukkende som kaserne. I 1874 blev Københavns Hovedvagt flyttet fra Kongens Nytorv til Kastelet og i årenes løb blev der opført en række bygninger; Ny Kaserne, Gymnastikhuset, Ny Stald og Depotbygningen m.fl.

Bygningerne tjente en række praktiske formål, men var opført uden sans for stedets ånd. Efter 1945 flyttede størstedelen af kasernefunktionerne uden for København. Senere blev de fleste bygninger fra slutningen af 1800-tallet nedrevet.

Københavns befæstning ca. 1890, efter sløjfningen af voldene.

FRIHAVNSFORBINDELSEN

Sidst i 1800-tallet spirede industrisamfundet, handlen i Europa blomstrede, og for at følge med udviklingen fik byen en ny toldfri zone, Frihavnen. Nordre Frihavn blev placeret på et inddæmet område nordøst for Kastelet, hvor der var den fornødne vanddybde og gode udvidelsesmuligheder. Ved anlæggelsen af Frihavnen blev der vedtaget en 'Frihavnslov', som tillod, at der førtes en bane gennem Kasteslets arealer.

Frihavnsbanen blev det værste angreb på Kasteslets volde i fæstningens historie. Banen gik gennem Prinsessens Bastion, bag om Kommandantgården og ud gennem Grevens Bastion. Kasteslets mere end 200 år gamle volde, der før lå omkranset af voldgraven og spejlede sig, blev gennemskåret af et heget jernbanespor.

LANGELINIE OG PARKERNE

I 1893 blev Lystbådehavnen anlagt ved Langelinie, og allerede i 1884 opførte Dansk Forening for Lystsejlad den første Langeliniepavillon på Pinnebergs Reduit. Pavillonen var et yndet morskabssted, særlig efter 1895, hvor adgangsbegrænsningen blev fjernet da Københavns Kommune overtog brugsretten til Langelinie.

Gennem disse porte gik københavnere før Fribanen kom ud til Langelinie

Frihavnen betød, at Østerbros gamle strandpromenade forsvandt. Derfor blev Havnens lagerbygning på Langeliniekajen anlagt med en hævet promenade på taget. Langelinieanlægget på den oprindelige Langelinie blev samtidigt udvidet og omlagt af havearkitekt H. A. Flindt, sammen med 'teaterarkitekten' Vilhelm Dahlerup. I 1950'erne blev den

nuværende Langeliniepavillon bygget og Københavns Havn udvidede Nordre Toldbod. Havnens nye toldbygning blev bygget ind i Flindts haveanlæg, der blev erstattet af en taghave.

I hegnet mellem Gefionspringvandet og Nordre Toldbod kan man tydeligt se hvor Langelinie oprindeligt startede, her er de gamle porte til gående, til ridende og til militæret bevaret.

Den øvrige del af Kastellets udenværker; Smedelinien, Grønningsen og Esplanaden er blevet mindre, men har dog aldrig været udsat for så voldsomme ændringer. Derfor kan man selv i Churchillparken stadig ane det gamle glacisprofil.

DEN TYSKE BESÆTTELSE 1940

Mærker efter sprængningen af Norgesporten.

Meget tidligt om morgenen d. 9. april 1940 gik Tyskerne i land på Langeliniekajen, og som det første blev 2 kompagnier sendt af sted for at indtage Kastellet. Den ubemandede Norgesport sprængtes, og på mindre end en time var 'Die Festung Kopenhagens' erobret. Fæstningen blev indtaget uden kamp; den lille vagtstyrke på ni mand var hurtigt overmandet. Tyskerne blev i Kastellet frem til befrielsen i maj 1945, hvor englænderne endnu engang rykkede ind, denne gang som befriere.

EFTERKRIGSÅRENE

KASTELLETS RETABLERING

De tyske besættelsesår var hårde mod den i forvejen nedslidte kaserne. Efter krigen blev spørgsmålet om Kastellet fremtid endnu engang rejst, og denne gang besluttede Forsvarsministeriet at bevare og istandsætte Kastellet.

Udgangspunktet for restaureringen af bygningerne er år 1770; på det tidspunkt var Kastelskirken, Arresthuset, Kommandantgården og krudttårnene opført, og stokkene havde fået mansardetage. Af kasernebygningerne fra 1800-tallet er kun den Ny Københavns Hovedvagt fra 1874, Materielgården fra 1842 og Sprøjtehuset fra 1885 bevaret.

Efter 2. Verdenskrig er alle de bevaringsværdige bygningers facader og interiører blevet restaureret. Det er Forsvarets Bygningstjeneste, der har stået for arbejdet, og restaureringen er undervejs hædret af Foreningen til Hovedstadens Forskønnelse og i 1997 med den fornemme europæiske bygningsbevaringspris, 'Europa Nostra', bl.a. for den fine og enkle istandsættelse af Kastelskirken.

I 1985 blev Frihavnen lukket og Frihavsbanen nedlagt. Derved blev det muligt at retablere kærnefæstningens volde og væsentlige dele af udenværkerne. I 1986 blev der nedsat en komité til retablering af Kastellets voldanlæg, med det formål at sikre en sammenhæng mellem restaurering af Kastellets bygninger og renovering af selve voldanlægget.

Modelfoto af Kastellets retablering.

I 1988 gennemførtes den første etape af Kastellets retablering. Ved en donation fra A.P. Møller og Hustru Chastine Mc-Kinney Møllers Fond til almene Formaal blev det muligt at genskabe Prinsessens Bastion, broen ind til Kongeporten, samt at fjerne bane-tracéet bag Kommandantgården.

A.P. Møller og Hustru Chastine Mc-Kinney Møllers Fond til almene Formaal bevilgede i 1998 støtte til anden etape, som omfatter retablering af Grevens Bastion, Sjællands Ravelin og Sjællands Ravelinsbro. For at opnå den størst mulige vandflade

Retablering af Grevens Bastion.

omkring Grevens Bastion, har Forsvarsministeriet finansieret, at Gefionbroen drejes 37° ud mod Nordre Toldbod, og at Gefionspringvandet afsluttes ud mod voldgraven af en mur. Samtidigt har Københavns Kommune renoveret Langelinieanlægget og Churchillparken, så parkområderne og adgangsforhold tilpasses det genskabte Kastel.

Arbejdet er udført i et samarbejde mellem A. P. Møller og Hustru Chastine Mc-Kinney Møllers Fond til almene Formaal, Forsvarets Bygningstjeneste, Københavns Havn, Københavns Kommune og Kastelets Kommandantskab.

KASTELLET SOM REKREATIVT OMRÅDE

EN OASE I STORBYEN

De fleste oplever nok primært Kastelet og udenværker, som en sammenhængende oase i byen. Københavnerne bruger hele området som én stor park: Går tur, lufter hunde og nyder solopgangen over havnen.

Kig fra Langelinie til Kastelet.

Selve fæstningen anvendes af publikum til promenade. Det er dog forbudt at færdes på hovedfæstningens voldskråninger og som noget helt særligt for en turistattraktion, er området af respekt for anlæggets historie pietetsfuldt friholdt for iskageboder og souvenirbutikker. Kastelets porte åbnes kl. 06.00 og lukkes for natten kl. 22.00. Derfor må de, der ønsker at nyde stjernehimlen gå tur ad Smedelinens stier, eller ud ad Langelinie og havnen.

PLANTER OG DYRELIV PÅ KASTELLET OG UDENVÆRKER

VOLDENES BUNDDÆKKE

Nærmer man sig Kastelet i begyndelsen af maj, kan man allerede på afstand se det smukke hvide flor, som pryder voldskråningerne. For netop da har 'voldhyacinten' sin glansperiode. Planten, hvis rigtige navn er nikkende fuglemælk, har været kendt fra Københavns volde siden slutningen af 1700-tallet. Fra samme periode er også den vilde tulipan, der med sin gule blomst og spinkle vækst har en mere beskedent fremtoning end dens dyrkede slægtninge. Andre forårsbedudere, som ligeledes har spredt sig hertil er marts-viol, vintergæk, erantis og forskellige skillaer.

Vild tulipan

Vilde løgarter, der tidligere var almindelige på voldene, vokser også stadig på Kastelet. Af de i alt 240 forskellige urter og græsser, som er set på Kastelet, er løgkarse, vild kørvel, ensidig klokke og hyrdetaske blandt de hyppigste. Vilde løgarter, der tidligere var almindelige på voldene, vokser også stadig på Kastelet.

TRÆER PÅ VOLDENE

Ingen ved, hvor mange træer der tidligere har været på Kastelet. Men allerede i 1663 fik gartneren ordre til at skaffe træer, herunder tjørne, fra skove på Sjælland. Senere fik Kastelet sin egen planteskole. Træerne havde til formål ved hjælp af deres rødder at forhindre voldskråningerne i at skride sammen. Desuden skulle træerne nedsætte fjendens mulighed for at se ind i området, og i tilfælde af krig kunne de levere tømmer til byggeri af palisader, udbedring af skader m.m. Alle træer var udvalgte, så de tålte beskæring, gav godt tømmer og i nødstilfælde kunne supplere fæstningens forsyning med føde til mennesker og dyr. Derfor valgte man mest elm, lind og hestekastanie. På Kastelets udenværker var en stor del af den oprindelige beplantning formodentlig lave frugttræer, som ikke stod i vejen for skydning inde fra anlægget.

Før man påbegyndte retableringen af voldene, var der i området mange selvsåede ahorn, ask, spidsløn, pil og elm. Efter retableringen af voldene er det hensigten, at dele af de oprindelige militære træplantninger fra forrige århundrede skal genplantes.

TORNEHEGN

Tjørne og roser på voldene fungerede som pigtrådshegn og blev passet af en 'Tornemester'. En del af de tjørne og roser, som vokser på Kuppet, er sikkert direkte efterkommere af de oprindelige. Når Kuppets retablering er gennemført, vil der igen blive plantet tjørn, fremdyrket af frø fra Kuppets egne tjørne, foran de lave forvolde omkring portene.

GEFIONS HEMMELIGHED

I Gefionspringvandet består størstedelen af de grønne belægninger på de våde sten af et meget sjældent mos ved navn spansk-grøn nøgenmund. Mosset blev opdaget i 1957 og er sidenhen i Danmark kun fundet i Ekkodalen på Bornholm. Da springvandet i 1998 skulle renoveres, blev der udtaget nogle mosbevoksede sten til opbevaring under fugtige forhold, mens arbejdet stod på.

DYRELIVET PÅ VOLDENE

Den varierede plantevækst giver livsbetingelser for mange forskellige småfugle. Går man en stille tur i området, er der mulighed for at opleve bl.a. musvit, blåmejse, bogfinke og solsort. Rettes blikket mod voldgraven ses gråænder, blishøns og svaner svømme omkring, og måske piler en sky grønbenet rørhøne rundt i vandkanten. Ofte kan fiskehejrer ses på udkig efter bytte i voldgraven, hvorimod skarv og toppet lappedykker er mere sjældne gæster.

Under vandoverfladen er der også liv. Heldige indehavere af fisketegnet til Kuppetsgraven beretter om fangst af aborre, strømskalle, rudskalle, karuds, gedde, ål, samt flire, som er en ret sjælden fisk i de Københavnske søer.

Byens største vilde pattedyr, ræven, har også indfundet sig på Kuppet. Og på voldene foran kurtinerne trives et fårehold, nu hvor tidligere tiders forbud mod dyrehold er ophævet.

KASTELLETS SEVÆRDIGHEDER

BROERNE 1 2 3

For at komme ind i Kuppet måtte man passere to broer; én fra land til ravelinen, hvor der dengang lå en vagtbod, og endnu én bro over den indre voldgrav til portene. De oprindelige træbroer var opført som vindebroer. De nuværende broer er alle lavet i dette århundrede efter gamle tegninger, men som faste broer. Senest er broen mellem Churchillparken og Sjællands Ravelin blevet rekonstrueret ved Forsvarets Bygningstjeneste i forbindelse med retableringen af Sjællands Ravelin. For ikke at ødelægge broens dimensioner og for samtidigt at sikre, at den kan bære nutidens køretøjer, er der valgt en hårdere træsort end oprindeligt, til den bærende konstruktion.

PORTENE 4 5

Den fint udsmykkede Kongeport, der er udstyret med en buste af Frederik III og året 1663, er Kuppets hovedport. Her foregik al trafik til og fra byen. Norgesporten vendte oprindeligt ud mod åbent land, og her sparede man på udsmykningen. Begge porte er opført i klassisk nederlandsk barokstil. Lige inden for portene ligger to vagtbygninger fra samme periode, og udenfor var der oprindeligt ved begge porte to fremskudte portbygninger, caponierer, hvorfra man kunne beskyde fjenden. I slutningen af 1800-tallet blev caponiererne foran Norgesporten fjernet. I Kongeportens indre facade kan man se uret og de to klokker fra Københavns gamle hovedvagt på Kgs. Nytorv. De blev opsat i 1874, da 'vagten' flyttedes til Kuppet. Fra hovedvagtens ur stammer udtrykket 'under uret'.

Kongeporten med uret fra Hovedvagten på Kgs. Nytorv.

VOLDENE 6

Kastellets ti meter høje hovedvold står i dag med lige så skarpt-skårne bastioner, som ved anlæggelsen for mere end 300 år siden. Kigger man godt efter, kan man på tre af voldenes langsider se en lille port. De kaldes poterner og gav mulighed for at komme ud til faussebraien, den lave vold foran kurtinerne. Volden afsluttes ud mod vandet af bærmuren, en smal flad sti. Herfra har man i årenes løb drevet fiskeri, skaffet sig af med latrinært affald og hentet vand til vask og madlavning. Selv om det var strengt forbudt, har man på volden også bleget og tørret de mange husstandes vasketøj og plukket violer. Oprindeligt blev der plantet træer på kurtinerne og langs indersiden af bastionerne, mens der primært var græs på voldenes ydersider, så man havde frit skud fra bastionerne over voldgraven og langs kurtinerne.

De stejle skråninger er ikke lette at slå græsset på. Tidligere blev de slået med le af Kastellets soldater; i dag er det en græsslåmaskine forsynet med snoretræk, der farer op og ned. Det er imidlertid meget tidskrævende og skal gerne ske efter at de vilde løgblomster er afblomstret. Som noget nyt har Kastellets Kommandantskab derfor af hensyn til miljøet taget en lille flok får i 'tjeneste' på Kastellets volde.

KANONERNE 7

Kanon på Prinsessens Bastion.

De første fortegnelser over Kastellets skyts er fra 1670, hvor der var ikke færre end 94 stykker skyts på voldene, heraf de 54 på hovedvolden og 40 på udenværkerne.

De tre kanoner, der i dag står på Prinsessens Bastion, er nr. 2, 3 og 14 af en serie på 151 '12-pundige' bronzekanoner, som blev fremstillet i Danmark i årene fra 1766-69. De er bl.a. kendetegnet ved de karakteristiske håndtag forment som fremadvendte elefanthoveder og Christian VII's portræt. Lavetterne til de tre kanoner er af nyere dato og en gave fra A. P. Møller og Hustru Chastine Mc-Kinney Møllers Fond til almene Formaal. Kanonerne fungerer, og der salutes med dem ved specielle lejligheder. Derudover står der to støbejerns tappemorterer af 'Fibirgers system 1834' i lavet i Prinsens Bastion. Samme system som fæstningens øvrige 6 kanoner i Kongens- og Dronningens Bastioner. Den nyetablerede Grevens Bastion vil også blive bestykket.

STOKKENE OG VAANINGEN 8 9

Den oprindelige kasernes 6 stokke blev opført af Henrik Rüse. En stok bestod af et antal sammenbyggede toetagers barakker, der var delt i en forbarak ud mod gaden og en bagbarak ind mod gården. En barakstue var ca. fire gange fire m., og indeholdt to tremandsenge, et lille bord og to bænke. Den enkelte soldat havde således mindre end 3m² til rådighed.

I 1768 blev alle stokkene udstyret med et gennemgående mansardtag. Ved restaurering efter 2. Verdenskrig fjernede man de fleste skorstene. Det oprindelige tagprofil kan i dag kun ses i den ene ende af Artilleristokken på gårdsiden, hvor der er indrettet en besøgstue; Vaaningen.

Stokkene set fra Prinsessens Bastion.

Med årene fik bygningerne navne efter deres funktion: Generalstok, - her boede Kastellets kommandanter før Kommandantgården blev opført. Artilleristok husede fæstningens artillerister, og Stjernestok, Elefantstok, Svanestok og Fortunistok er opkaldt efter de marketenderier, der hørte til barakken.

Vaaningen er åben efter aftale

MAGASINBYGNINGERNE 10 11

Søndre og Nordre Magasin er også fra Kastellets anlægsår. De skulle rumme alt, hvad man havde brug for til at holde en fæstning. Søndre Magasin blev indrettet til arsenal og Nordre Magasin til kornlager. Før arresten blev opført, har der også været fangeceller i begge magasiner.

Når magasinerne var fyldt kunne man brødføde garnisonens 1800 mand, det øvrige personale og pårørende i op til fire år. I begyndelsen af 1700-tallet blev der etableret et bageri i Søndre Magasin, som helt frem til 1960 har leveret brød til Kastellet og en række andre kaserner. I dag er Søndre Magasin indrettet med bl.a. det Kongelige Garnisonsbibliotek og mødelokaler. Nordre Magasin er ligeledes indrettet med en række smukke mødelokaler og et marketenderi: Kasernens daglige cafeteria.

KØBKE OG KASTELLET

Købkes portræt af hans søster på vej op til magasinet.

I første halvdel af 1800-tallet voksede den berømte maler Christen Købke op på Kastelet som søn af bagermesteren, Peder Behrendt Købke. Bagermesteren på Kastelet var en holden mand, der havde råd til at sende sin talentfulde søn på Akademiet. Som elev af Eckersberg kom Købke ind i kredsen af guldaldermalerne, og blev et fremtrædende medlem.

Kastelet er rigt repræsenteret i hans værker, der giver et

pragtfuldt billede af voldene omkring 1830. Købkes og Fattigholms værker er vigtige om end lettere idylliserede kilder til vores forståelse af livet på og omkring voldene i forrige århundrede.

MØLLEN 12

Kastelsmøllen på Kongens Bastion.

Næsten hver eneste bastion fra Kalvebod til Kastelet har haft sin mølle, 13 i alt. Med yderligere tre på Christianshavns Vold var der år 1800 tilsammen 16 voldmøller. Et imponerende syn. I dag er Kastelets hollandske vindmølle fra 1847 den eneste af de gamle voldmøller, som er intakt. Kastelets første mølle fra 1718 var en stubmølle, der imidlertid bukkede under for en storm i 1846. Den nye vindmølle blev opført på Kongens Bastion året efter, og leverede mel til Kastelets bageovne helt frem til 1908.

Mølleriet er så velbevaret, at der en gang om året, på Kastelets fødselsdag d. 28. oktober sættes sejl på vingerne og man kan opleve møllen i funktion.

KIRKEN OG ARRESTHUSET 13

Kastelskirken blev bygget i 1704 for enden af eksercerpladsen, hvor Frederik III's slot skulle have ligget. Indtil da havde garnisonen klaret sig med et kirkerum i den nordlige ende af Artilleristok. Den rektangulære, enkle kirke med den smukke rokokogavl med Frederik IV's monogram i midten, vender syd-nord, i modsætning til de fleste andre kirker, der vender øst-vest.

Kirken er i dag også sognekirke. Bygningen er blevet restaureret flere gange i årenes løb. Senest i 1987.

Kirken er åben kl. 6.00 - 18.00

Arresthuset er åben efter aftale

I 1725 opførtes der et arresthus lige bag kirken. I den fælles mur er en række huller, der havde det meget enkle formål at fangerne på den måde kunne nyde godt af gudstjenestens opdragende virkning, uden at den øvrige menighed kom i kontakt med dem. En hidtil uset og fortsat unik arkitektonisk konstellation.

Kastelskirken; bagved skimtes de røde fløje af Arresthuset.

Arresthuset var tiltænkt landets farligste fjender, statsfangerne, og her kom man i regelen kun ud igen 'på kongens nåde'. Blandt Kastelets prominente fanger er Geheimsekabinetsminister Struensee og grev Brandt. Den længst siddende fange er den engelske eventyrer og pirat John Norcross, som tilbragte 32 år som fange på Kastelet. 16 år i et særligt træbur, der blev fremstillet specielt til ham efter et vellykket flugtforsøg. Senere blev han overflyttet til en af Arresthusets almindelige celler. Han tilbragte sine første 16 år med at dressere mus, som han optrådte med, når byens borgere kom ud for at se på statsfangerne.

KOMMANDANTGÅRDEN 14

Kommandantgården blev opført i 1725, samtidig med Statsfængslet, begge af arkitekt og bygmester Elias Häusser, der også stod for opførelsen af det første Christiansborg Slot. Den smukke barokbygning, der var bolig for fæstningens kommandant, er i dag embedsbolig for forsvarschefen. Ud over forsvarschefen, har også Kastelets Kommandant pligt til at bo inden for voldene.

KRUDTTÅRN 15

På terrepleinet i Dronningens Bastion ligger det sidste af Kastelets to krudttårne. Huset er udført med ekstra kraftige mure og et let hvælvet tag, så eventuelle eksplosioner ville gå op gennem taget og efterlade så få skader som muligt på omgivelserne.

Da et krudttårn på Øster Vold eksploderede i slutningen af 1700-tallet og raserede dele af Nyboder og området ned til Bredgade, blev det imidlertid besluttet, at det var for farligt at opbevare krudt ved voldene. Krudttårnet i Dronningens Bastion og det i Grevens Bastion blev siden hen brugt til slave- og tugthus og har bl.a. huset de oprørske fanger fra Tugt-, Rasp- og Forbedringshuset på Christianshavn, der i 1817 havde sat ild til det forhadte forbedringshus. Krudttårnets tykke mure i den lukkede fæstning, uden varme og mulighed for flugt, har været en hård ekstra straf.

MUSEER, INSTITUTIONER OG TRADITIONER

16 17 18

Norgesporten med Kastelets Historiske Samling.

Kastellet huser Det Kongelige Garnisonsbibliotek, blandt lånere kaldet KGB, samt to museer; Livjægermuseet og Kastelets Historiske Samling. Hvert år markeres Kastelets fødselsdag, d. 28. oktober, med en koncert, og der sættes sejl på Kastelmøllens vinger. Der

er også tradition for at festligholde st. bededagsaften med Studetersangerne og varme hveder.

Sommersøndage kl. 14.00 afholdes der militærkoncerter på eksercerpladsen.

Kastelskirken, der også er sognekirke, afholder også jævnligt koncerter.

Der er dagligt vagtskifte foran Hovedvagten kl. 12.00.

Kastelets Historiske Samling er åben efter aftale

Livjægermuseet er åbent: d. 1/5 - 31/9, sø. kl. 12.00 - 16.00

Det Kongelige Garnisonsbibliotek er åbent:

ma. og on. kl. 13.00 - 18.00, samt ti. og to. kl. 13.00 - 16.00

KASTELLETS UDENVÆRKER - SEVÆRDIGHEDER

GRØNNINGEN

Oprindelig var Grønningen en promenade fra Nordre Toldbod til Østerport. I dag er kun de to rækker træer fra Bredgade og op til Østerport ind mod Kastelet bevaret. Ud for Kongens Bastion ligger den del af voldgraven, der er kendt som 'Vanillieisen', hvor byens borgere stod på skøjter i forrige århundrede. I dag er det muligt at skøjte på den ydre voldgrav, når vejret er til det. Det nuværende parkområde er først og fremmest kendt for sine bede med forårsbedudere.

SMEDELINIEN 20 21 22

Smedelinien fra Falsters Contregarde til Bornholms Contregarde ligger næsten uberørt i sin form og lukker sig mod omgivelser bag de mange selvsåede træer og buske.

På Fyns Contregarde ligger en af de oprindelige smedjebygninger, som i dag bruges som mandskabsrum for parkens driftspersonale. På Falsters Contregarde stod i 1709 "Den gamle Smedde" af bindingsværk. I 1707 omtales huset også som "Arkelihuset", altså våbenkammer. Huset fik sit nuværende udseende i 1838 og er i dag officersbolig.

Ud for Østerport på Møens Contregarde rejste man i genforeningsåret 1920 Anders Bundgaards monument for de nordiske faldne frivillige i de Slesvigske Krige 1848 - 50 samt 1864.

CHURCHILLPARKEN 23

Efter 2. Verdenskrig er der i dette område rejst en række monumenter og mindesmærker for krigens ofre og helte, bl.a. en buste af Winston Churchill udført i 1955 af billedhuggeren Oscar Nemon. Uden for Frihedsmuseet står en buste af major Anders Lassen, den eneste dansker fra Anden Verdenskrig, og en af de få udlændinge overhovedet, der har modtaget Victoriakorset. Busten er udført af Sven Lindhard, der også har lavet "Vore Faldne" på Sjællands Ravelin. Mindesmærket - en soldat i engelsk uniform, er rejst af Foreningen de Allieredes Danske Våbenfæller i 1960.

FRIHEDSMUSEET 24

Frihedsmuseet blev opført i 1957. Museets samling belyser den danske modstandskamp under den tyske besættelse i 1940 - 45.

SCT. ALBANS CHURCH 25

Sct. Alban.

I den nuværende Churchillpark ligger Sct. Albans. Den engelske menigheds kirke blev opført i 1885-87. Bygningen er tegnet af den engelske arkitekt A.W. Bloomfield og udført i klassisk engelsk victoriansk gotik. Menigheden kan takke den danskfødte, engelske kronprinsesse og senere dronning, Alexandra, for den unikke beliggenhed. Hun formåede at overtale det daværende Krigsministerium til, at kirken kunne opføres på Esplanadeglaciset.

VALKYRIEN 26

Kastellets udenværker har figurer af tre smukke sagnkvinder, Havfruen, Gefion og Valkyrien. Valkyrien var Odins udsendte på slagmarken, som udpegede de af de faldne vikinger, der kunne drage til Valhalla, hvor alle vikinger håbede at sikre sig en plads ved guderens bord. Valkyrien er udført af Stephan Sinding og opsat i 1910.

GEFIONSPRINGVANDET 27

Figurgruppen med Gefion er en gave til København fra Carlsbergfondet og skulle egentlig have stået centralt i byen, men det monumentale værk fandt en langt mere opsigtsvækkende placering for enden af Amaliegade.

Gefionspringvandet.

Her ved den nye vej til Langelinie op over Frihavnsbanen gav ramperne plads til Gefion og springvandets store bassiner, der også er udført af billedhuggeren Anders Bundgaard. Springvandet illustrerer den gamle myte om gudinden Gefion, der af den svenske Kong Gylfe blev tilbudt så meget land, som hun kunne

pløje ud på én dag og én nat. Hun omskabte sine fire jættesøner til okser, og de pløjede øen Sjælland ud af den svenske muld. Springvandet blev påbegyndt i 1897 og sprang første gang i 1908. I forbindelse med retableringen af Grevens Bastion er der opført en mur, som afslutter springvandet ned i voldgraven. Gefionbroen var Danmarks første jernbetonbro. Broen med de smukke mosaikker af Dahlerup er blevet renoveret og flyttet i 1999.

LANGELINIEANLÆGGET 28

Langelinieanlægget er Københavns ældste og mest elskede promenade. Anlægget er kendt for sin staudehave, Langeliniepavillonen og de mange monumenter. Københavnerne og turister har i generationer valfartet hertil for komme ud til vandet. Da Frihavnen blev anlagt, blev Langelinie forlænget med Langeliniekajen, som i dag er et af verdens mest besøgte krydstogtsmål. I forbindelse med retableringen af voldgraven omkring Grevens Bastion er Langelinieanlægget på Nordre Toldbod omlagt. Staudehaven er moderniseret, der er anlagt en ny sti langs voldgraven og monumentet for Frederik IX står nu i Gefionbroens akse.

PRINSESSE MARIE 29

Monumentet for Prinsesse Marie, udført af billedhugger Carl Martin Hansen, blev opstillet på Langelinie i 1912, og er udformet med et ovalt bænkearrangement og en buste af Prinsessen knejsende i midten. Den franskfødte prinsesse Marie blev meget populær, især for sit sociale arbejde og for at bære sin uniform som æresbrandmajor. Prinsesse Marie fik titel af æresbrandmajor, efter at hun med stort mod havde assisteret ved slukningen af branden i grosserer Salomonsens store lagerbygning bag hans smukke købmandsgård på Kongens Nytorv.

Københavns Brandvæsen markerer hvert år Prinsessens fødselsdag ved monumentet

Prinsesse Marie med Kastellet i baggrunden.

IVAR HUITFELDT 30

Mindesøjlen over søhelten Ivar Huitfeldt var det første monument, der blev rejst i det nyåbnede Langelinieanlæg. Søjlen, der er tegnet af Vilhelm Dahlerup, blev sat op i 1886 til minde om søhelten og hans besætning på lineskibet Dannebrog, der sprang i luften ved slaget i Køge Bugt under den Store Nordiske Krig i 1710. Sejrgudinden øverst på søjlen er udført af billedhuggeren F. E. Ring.

Kanonrørene ved søjlens fod er de originale kanonrør fra Dannebrog, som blev hentet op fra vraget i 1870'erne.

LANGELINIEPAVILLONEN 31

Året efter Tivolis åbning opførtes i 1844 den første pavillon på Esplanaden, der mod en årlig afgift på 20 rdl. til Kassellets Fattigkasse, fik lov til at servere kaffe. Den nuværende stramme og enkle Langeliniepavillon, opført i 1958, er den sjette pavillon på Kassellets udenværker. Det modernistiske hus er tegnet af arkitekterne Eva og Nils Koppel og rummer ud over restauranten, den Kongelige Danske Yachtklubs lokaler.

Bygningen har altid været omdiskuteret, og Kassellets forrige kommandant sikrede sig at Kassellets kanoner stod, så man hurtigt kunne beskyde og fjerne den øverste etage.

DEN LILLE HAVFRUE 32

Den Lille Havfrue i aftenlys.

Den Lille Havfrue, Danmarks mest berømte statue, er i virkeligheden almindelig legemsstørrelse. Hun blev skabt af billedhuggeren Edvard Eriksen på bestilling af brygger Carl Jacobsen.

Bryggeren var meget betaget af solodanserinden Ellen Price i partiet som den lille havfrue i balletten af samme navn. Derfor ønskede han motivet udødelig-

gjort. Ellen Price ønskede dog ikke at stå nøgenmodel, så det gjorde kunstnerens kone. Siden 1912 har havfruen, som i H.C. Andersens eventyr, fra sin sten på Langelinie skuet drømmende ud over havet og det tabte barndomsrige. To gange, i 1964 og 1998, har hun dog tabt hovedet, ikke i forbløffelse, men fordi andre ønskede del i hendes berømmelse og derfor savede det smukke lille hovede af.

LYSTBÅDEHAVNEN 33 34 35

Langelinies lystbådehavn fra 1873 er lille og anløbspladserne eftertragtede. Ud over lystbådehavnen ligger der også en roklub i den fine lille bygning midt for havnebassinet. På roklubbens tag er der indrettet et haveanlæg omkring Søfartsmonumentet - det pompøse mindesmærke for de søfolk, der faldt under Første Verdenskrig. Monumentet er udført af Svend Rathsack i samarbejde med arkitekt Ivar Bentsen og opsat i 1928.

På havneanlæggets nordlige mole står endnu et af Langelinies mange monumenter: en kæmpesten med indfældet relief til minde om Mylius Erichsens grønlandsekspedition, hvor 3 medlemmer, deriblandt Eriksen selv, omkom i vinteren 1907. Mindestenen er skabt af billedhuggeren Kai Nielsen og opstillet i 1912.

LANGELINIEKAJEN, DEN HÆVEDE PROMENADE 36

I forsommeren 1998 blev Langeliniekajen genindviet. Efter at det lange pakhús langs kajen er istandsat, er kajen blevet et attraktivt mål for de mange krydstogtskibe, der anløber København. I det tidligere lager under den hævede promenade er der indrettet caféer og butikker. Den hævede promenade eksisterer stadig, og på den yderste del er den smukke rønneallé bevaret. For enden af molen ligger et fyrtårn, hvorfra man har frit kig til søfortene, Trekroner, Middelgrunden og Flakfortet.

TEKST: Tina Sølberg, arkitekt
Birgitte Kortegaard, landskabsarkitekt

Afsnittet Planter og Dyreliv:
Susanne Henriksen, naturvejleder

FOTO: Jens Dybbro, landskabsarkitekt
Tina Sølberg, arkitekt
Birgitte Kortegaard, landskabsarkitekt
Susanne Henriksen, naturvejleder

Foto s. 13 og 14: Forsvarets bygningstjeneste

KORT: Jens Dybbro, landskabsarkitekt
Dennis Næser, landskabsarkitekt

KILDER: - Kastellet gennem 300 år,
H. Krabbe, Martins Forlag 1964
- Guide til Københavns befæstning,
Skov- og Naturstyrelsen 1996
- København før, nu - og aldrig, bind 10,
Erik Wassard, Bramsen & Fogtdal, 1990
- Københavns parker,
Stadsingeniørens Direktorat, 1957
- Græs-urte-floraen på Kastelsvolden i København,
Palle Gravesen og Peter Wagner, 1981
- Kastellet, folder
Kastellets Kommandantskab, 1996
- Kronborgs Kanoner, folder
Oberstløjtnant C. H. Christensen, 1975
- Københavns Kommunes parkforvaltning - 90 år
Landskab nr. 7-8, 1997

LAYOUT: Tina Sølberg, arkitekt

TRYK: Quickly Tryk, 2610 Rødovre

UDGIVER: Vej & Park, Bygge- og Teknikforvaltningen,
Københavns Kommune

Folderen udgives med støtte fra
Kommandantskabet i Kastellet

København 1999

SEVÆRDIGHEDER

KASTELLETS SEVÆRDIGHEDER :

- 1 Sjællands Ravelinsbroen
- 2 Kongeportens Hovedbro
- 3 Norgesbroen
- 4 Kongeporten
- 5 Norgesporten
- 6 Poternerne
- 7 Kanonerne
- 8 Stokkene
- 9 Vaningen
- 10 Søndre Magasin
- 11 Nordre Magasin
- 12 Møllen
- 13 Kastelskirken og Arresthuset
- 14 Kommandantgården
- 15 Krudttårnet i Dronningens Bastion
- 16 Livjægermuseet
- 17 Kastelets Historiske Samling
- 18 Det Kongelige Garnisonsbibliotek

SEVÆRDIGHEDER PÅ KASTELLETS UDENVÆRKER

- 19 Gustavskirken
- 20 Monument for de faldne nordiske frivillige i de Slesvigske krige
- 21 Smedje - Mandkabsbygning
- 22 Smedje - Officersbolig
- 23 Monumentet 'Vore faldne'
- 24 Frihedsmuseet
- 25 Sct. Albans Church
- 26 Valkyrien
- 27 Gefionspringvandet
- 28 Langelinieanlægget – staudehaven
- 29 Mindesmærke for Prinsesse Marie
- 30 Mindesmærke for Ivar Huitfeldt
- 31 Langeliniepavillonen
- 32 Den Lille Havfrue
- 33 Lystbådehavnen
- 34 Søfartsmonumentet
- 35 Mindesmærke for Mylius Erichsen
- 36 Langeliniekaj og den Hævede Promenade